

nabirala neznana grenkoba v nji. Vse je razumela, vse mu je odpustila, le to jo je bolelo. Tega mu ni mogla takoj odpustiti.

Dvignila se je in položila roke na baržunaste cvete. Borila se je nekaj trenutkov, segla z rokami na obraz in zaihtela.

„Dora!“ Vinko je bil prepaden. „Ali ni prav, da sem govoril?“

„Dà . . . je že prav. Je že bolje tako. Pusti me . . .“

Vinko je sedel, roke so mu omahnile kakor mrtve. Zazdel se je smešen samemu sebi, usmiljenja vreden. Bal se je, da je nekaj dragocenega za trajno razbil v njeni duši.

Izjokala se je. Solze so izčistile občutke, ki so ležali v nji ko strup. Zdaj je gledala jasno. Njegova podoba je znova vstala pred njo lepša in svetlejša. Le očitek usodi: „Zakaj je bilo treba tega?“ Kakor da bi rekla: „Zakaj je bilo treba življenja?“

Ko je Vinko stopil k nji in ji položil roke na ramo, mu je nagnila glavo na prsi. Obsul jo je s poljubi . . . Še je ležalo stotero vprašanj v njenem pogledu. Podrobnosti, ki bolijo. Ni ga vpraševala.

Ta čas je planila zarja čez vse nebo. Slapovi ptičjih glasov so se topili v jarki svetlobi, pojemali bolj in bolj. Glasovi ljudi. Pesem. Na grad je posijalo solnce.

„Ali naj se odpeljem?“ je vprašala Dora.

„Odpeljiva se skupaj! Z vašim župnikom sva si znanca. Obiščem ga . . .“

Dora tega ni pričakovala. V radosti so se ji razširile oči. Zasmejala se je tako veselo, kakor da so bili pravkar doživljeni trenutki samo sanje.

(Dalje prihodnjič.)

PRIMO VERE

ODLOMEK IZ ROMANA „ANDRIJAN BORŠIČ“

I V A N L A H

I

Šarlota je zjutraj vstala in se vsa začudena ozrla po sobi. Potegnila je z roko preko čela, kakor da se mora spomniti nečesa zelo važnega. Obsedela je tako v postelji in parkrat zmajala z glavico, da so se črni kodri vsuli na obraz in jih je morala popraviti, da je niso motili pri njenih mislih. Priklicati si je hotela v spomin še enkrat in popolnoma natančno vse, kar se je bilo zgodilo prejšnji večer in je potem vse zakrila temna noč, kakor da je mogoče, da taki dogodki ne ostanejo vse

življenje jasno pred očmi. Kaj je bilo? Kako je bilo? Ali je bilo vse res, prav tako neskončno lepo, kakor si je to predstavljala že davno davno, preden je prišel on v njeno bližino? Dà, bilo je. Kako je bilo? Vse od kraja do konca . . . Šla sta z gospodom Sebastijanom sinoči v mraku po oni dolgi aleji starih orehov, ki rastejo v dolgi vrsti od ribnika proti pristani. Stopala sta počasi kakor na izprehodu; čudna tišina je vladala vsenaokoli. Tudi onadva sta molčala. To je bil tisti težki molk, ki vpije v človeku in pada na dušo kakor črn mrak, da jo hoče zadušiti, in vendar ga ni mogoče premagati, ker nosi v sebi strašno skrivnost, ki jo zadržuje strah, da ne sme in ne more na dan. Nekaj tako težkega je bilo v tistem molku, da je ubijal vso živo lepoto majskega večera in se zgrinjal okoli njiju kakor teman plašč, ki hoče zadušiti dih srca, da skoraj ni bilo mogoče izpregovoriti besede. Začutila je, da ji silijo solze v oči in najraje bi bila pobegnila in se na skrivnem razjokala. In vendar ni bilo nič hudega. On je stopal ob njeni strani, nekaj cvetic je držal v rokah in molčal je, kakor da sluti, kaj se godi v njenem srcu. Videla ga je v polmraku, kako nekaj premišlja, in nehote je stopila bliže. „No, kaj mislite sedaj?“

„Ne vem.“

S tem sta pretrgala molk. Bog ve, kako se je zgodilo, da sta se ujeli njuni roki. In potem sta obstala pri starem orehu — tisti je bil, ki rodi vsako leto tako obilno — in nista mogla naprej. Široka orehova senca ju je prikrivala. Nikogar ni bilo v drevoredu in daleč okoli sam mrak. Poljubil ji je roko in vprašal s trepetajočim glasom:

„Ali verujete, Šarlota, ali verujete?“

Ni mogla takoj odgovoriti. Zakaj jo je vikal še v tem trenutku, ko ga je ona v mislih že davno tikala. Sama ni vedela, kako se ji je iztrgalo iz srca:

„Ti! . . . — Verujem . . .“

Mislila je, da jo bo privil k sebi in poljubil. Toda on je bil tako boječ in negotov. Stal je pred njo, še vedno je držal njeno roko pred usti in šepetal:

„Jaz ne verujem . . .“

Skoraj umikal se je pred njo. Začutila je, da ji silijo solze v oči.

„Zakaj? Sebastijan?“

Ko je zaslišal svoje ime iz njenih ust, je bil ves v zadregi in ni vedel, kaj bi rekel. Kakor temna senca je stal pred njo, oči so mu žarele in čutila je, kako se mu je roka tresla.

„Šarlota, Šarlota“, je izpregovoril končno s težkim glasom. Sama se je privila k njemu — Šarlota si je pri tem spominu zakrila obraz z

obema rokama — in potem, potem ne ve, kako se je zgodilo. Sklonil je glavo in začutila je na ustih poljub. Prvi poljub ljubezni, prvi v življenju, tako dolgo pričakovani . . .

„Verujem, verujem“, je govoril ves zmeden in vznemirjen, kakor da je ta trenutek tudi zanj prvo razodetje ljubezni.

Zdelo se ji je, da bi mu morala v tem trenutku toliko povedati, vse, kar je prej zadrževal v srcu nepremagljivi molk — toda bila je tako čudno srečna, da je pozabila vse besede in vse tisto, kar ji je že toliko časa ležalo na duši kot sladka skrivnost, ki je ona ni smela prva razodeti. Ni se mogla več spomniti vsega: nekje na nebu je zažarela zvezda, mlado listje je šelestelo v vetru, mrak je kril ves prostor naokrog. In potem naenkrat ono težko vprašanje:

„Ali me ljubiš, Šarlota?“ Kako je mogel tako vprašati v tem trenutku? Ali ni bilo vse, kar se je zgodilo, ena sama izpoved ljubezni? Ali ni čutil že prej, kaj se je godilo v njenem srcu? Ali je dvomil? Zakaj?

„Ljubim“, je izpregovorila tiho, a čutila je težko boleost, ki je padla kakor grenka kaplja v čašo opoja.

„In veruješ?“

„Verujem!“

„V srečo? V najino srečo?“

„V najino srečo!“

Poljubljal jo je na lica in ona se je skoraj sramovala, da bi ga poljubila na usta. Tolikokrat je prej mislila, kako bo v tem trenutku, ki je moral priti, in zdaj je bilo vse tako čudno.

„Tudi jaz, tudi jaz“, je šepetal. „V ljubezni je sreča, Šarlota.“

„Da, v ljubezni je sreča . . .“

Dolgo sta stala tako.

„Tudi če bodo drugi proti . . .“

„Ne, ne . . .“

„Šaj te ljubim, ljubim . . .“

Privil jo je k sebi, kakor da mu je ne more iztrgati nihče na svetu.

Bila je neskončno srečna v tem trenutku. Same so se našle ustnice in vse je izginilo v vročih poljubih.

„Moj, moj . . . Sebastijan!“

„Šarlota! . . .“

Vsa ona teža molka in mraku, ki je ležala prej na njunih srcih, je prešla. Tih majski večer je sijal skozi prosojne daljave in zadnji ptič-pevec se je oglašal na veji.

„Nama poje.“

„Da, nama.“

„Čudi se.“

In potem sta odšla počasi z roko v roki po drevoredu. Skoraj jima je zastajala beseda.

„In boš vso noč mislil name?“ — „Vso noč, kakor vedno . . .“ — „In jaz . . . O, da bi se hotelo sanjati!“ — „Bo se . . .“ — „Saj ne bom spala.“ — „Kako je lepo, Šarlota!“ — „Ali naj grem s teboj do hiše?“ — „Saj si šel vselej.“ — „Pa danes . . . Bolje je, da naju ne vidijo.“ — „No, do konca, do zadnjega oreha.“ — „In jutri!“ — „Pridi ko po navadi.“ — „A jaz ne bi hotel, da bi vedeli. Ne še . . .“ — „Lepše je, da ne . . . Saj bo še prekmalu . . .“

Tako sta šepetala vse do konca. Pri zadnjem orehu sta obstala, objela se in poljubila v slovo.

Odhajal je z urnimi koraki in izginil v senci mračnega drevoreda. Še je gledala za njim in čakala, da se pomiri . . . Ni se ji hotelo domov. Bila bi rada sama, da bi še enkrat preživljala vse sredi tega opojnega majniškega večera. Sedla je na klopico ob vrtu, kjer sta sedela s Sebastijanom še zjutraj, ko sta čitala francoski roman. Zagledala se je v zvezde in sanjala z odprtimi očmi. Tako jo je našla teta Amalija, ko jo je prišla iskat.

„Kaj je gospod Sebastijan že odšel?“

„Ni vas hotel motiti.“

„No . . .“

Teta je hotela menda reči, da bi je Sebastijan ne motil, saj je prihajal zadnje čase skoraj vsak večer mimo pristave, ustavil se je in pokramljal z njo. Sicer je bil zamišljen in redkobeseden, a dalo se je z njim govoriti o vsem. In teta Amalija je rada govorila.

„Tak lep večer,“ je vzdihnila, „lahko bi malo posedel . . .“

Šarlota ni odgovorila. Spremljala ga je v mislih na poti domov, kako hodi med poljem po dolini in misli nanjo. Ali se ozira nazaj na temni drevored, kjer se je pravkar izvršil ta čudežno lepi dogodek? . . . Teta je odšla nazaj proti vrtu, kakor da je ne mara motiti v njenem sanjarjenju.

„Ljubim te . . .“ je šepetala Šarlota v tihi majski večer, „ali slišiš moj pozdrav, ti, moj Sebastijan?“

Ni se ji hotelo v sobo. Še enkrat je morala priti teta Amalija.

„Šarlota, pridi no, čas bo za večerjo . . .“

Šarlota je počasi odšla proti hiši in se ustavljala pri vsakem koraku, kakor da se boji stopiti med ljudi s svojo deviško skrivnostjo v srcu. Pripravila je mizo za večerjo in ko je vstopil oče, ga je pozdravila nekoliko zmedena; bil je dobre volje; ko je sedel za mizo, je vprašal kakor po navadi:

„No, kako je bilo danes?“

„Učila sva se“, je odgovorila Šarlota z veselim glasom, da bi prikrila srčni nemir, ki jo je prevladoval tako, da so ji roke trepetale.

„Dobro je,“ je odgovoril oče s krepko besedo, „učiti se je treba v teh časih.“

„Tudi zvečer je bil tu, pa je naglo odšel“, je pripomnila teta, ki je stopila v sobo. „On ima vedno svoje misli.“

„Filozof, filozof, danes vse filozofira“, je rekel oče.

„Časi so taki“, je nadaljevala teta. „Za naših časov je bilo dovolj, da smo znale čitati in pisati, a zdaj učenost, učenost, latinščina, francoščina, celo kranjščine, pravijo, se bodo učili.“

„Nov svet, nova moda“, je pristavil oče in pogledal na Šarloto. „Prav je tako. Kaj bi počela sicer ves dan. Grof Edling se je peljal mimo. Govorila sva. Tudi on je ves navdušen. Šola, šola! Tudi za kmete, pravi. Potem bo vse bolje.“

„Tudi za kmete?“ je vzkliknila teta Amalija. „Saj se vidi, koliko mara kmet za šolo. Le naj kmeta pri miru puste. On je najbolj zadovoljen, da je tako, kakor je. Kdaj bo pa delal, če bo knjige čital.“

„Novi časi, novi časi“, je ugovarjal oče. „Grof Edling je pameten mož.“

Šarlota ni odgovorila; želela je, da bi bila večerja čimprej pri kraju, da bi odšla v svojo sobo. Sicer je bila navada, da so posedeli vsi trije še pri mizi ali pred pristavo, a danes je hotela biti sama, da bi je ne motili s svojimi pogovori. Toda oče je bil nenavadno zgovoren. Jedel je počasi, prilival si vina in govoril o delu in kupčiji. Njegove misli so bile pri plavžih in fužinah, kjer so se dan za dnem zbirali delavci in talili železno rudo, in pri voznikih na poti, ki so odvažali vsak dan nove vozove blaga proti Trstu. Teta Amalija se je takih pogovorov rada udeleževala in jih spopolnjevala z dogodki iz vasi, ki jih je vsak dan zvedela od vaških ženic, ki so prihajale k njej na pristavo, da so bile za svoje novice deležne darov, ki jih je teta nalagala z dobrim srcem vsem, ki so se k njej zatekli po pomoč. Zato se je Šarlota šele pozno vrnila v sobo in je bila vsa srečna, ko se je začutila v svoji samoti. Naslonila se je na okno, odkoder se je videlo na stari drevored, ki je bil zdaj ves obsijan z blede mesečino. Tam doli je ležala tiha vas z belo cerkvico in tam pri cerkvici je bil njegov dom. Majska opojnost je dehtela z vrtov in njiv. Tam za parobkom je šumela Sora, radostno hiteča iz ozkih gorskih dolin proti širokim nižavam... Zelene gore z molčečimi gozdovi so obkrožale vso pokrajino. Slonela je tako na oknu, glavo naslonjeno v dlani, in je komaj slišno šepetala: „Ljubim, ljubim...“

In zopet se je zagledala na ono mesto, kjer je dvigal stari oreh košate veje preko drugih vrhov.

„Ali verujem, Sebastijan, ali verujem? ... Verujem ...“ In zdelo se ji je, da ga vidi, kako stopa zamišljen preko polja. Tako ga je videla takrat, ko se nista še poznala, ko se je vrnil kot studiosus iz mesta in je le redko prišel mimo pristave. Že takrat ...

Mesec je bil že visoko, ko je odšla z okna. Obstala je pred podobo svoje matere, ki jo je kazala lična silhueta na steni. Očitala si je, da ni bila ona prva, kateri bi morala zaupati svojo skrivnost. Sklenila je roke in povabila glavo.

„Mama, mama, mati, ali čutiš mojo srečo ... Ali veš, koga ljubi tvoja Šarlota, ljubi poleg tebe ...“

Solze so se ji utrnile iz oči.

„Ne, ne, jaz sem srečna, mama, ti veš, da sem srečna, ti se veseliš z menoj.“

Zagledala se je v sliko, ki je nema in nepremična visela na steni. Stopila je k mizi, kjer je stala vaza s svežimi cveticami in je zataknila dvoje rdečih rož za okvir.

„Danes je tudi tvoj god, mati, tudi tvoj je ta dan. Da bi ti videla to srečo ...“

In še potem, ko je že ugasila svečo in se je tiha mesečina razlila po sobi, je ležala na postelji vsa zasanjana v svoje misli, stezala je roke v nočni mrak in klicala njegovo ime ...

„Ljubim, ljubim ...“

Tako je zaspala. A sanjala ni ničesar. Morebiti je bila utrujena, ali pa je sanjala in so sanje izginile brez sledu.

„Sebastijan!“ je zaklicala polglasno, da bi bila to prva izgovorjena beseda tega dne. Rdeči solnčni žarki so se vlili skozi okno. Kako lep božji dan! Kot da jo je budil, da se pogovarja z njim. S kom? S Sebastijanom. A njega ni tu ... Kako bodo dolge ure, preden bo prišel. In kakšen bo danes pouk, ko ji je bilo že vse zadnje dni nemogoče zbrati misli in odgovarjati na to, o čemer sta pri pouku govorila. Zdelo se ji je, da bi bilo treba v mislih ponoviti še enkrat vse dogodke od včerajšnjega dne in pogledati prav na dno te čudne sreče, da bi mogla razumeti v vsej globokosti, kar se je zgodilo z njo. Toda ta sreča je bila tako lepa in velika, da je ni bilo mogoče premeriti do konca; in prav na dnu, se je zdelo, da leži tista grenka misel, ki je padla vanjo ob trenutku, ko je vprašal: „Ali veruješ?“ Kajti kdo je Sebastijan? Kmečki sin, studiosus, ki se je vrnil domov, kjer čaka službe.

„Šarlota!“

Teta je klicala v veži.

Planila je iz postelje in za trenutek obstala pred zrcalom, kjer je ogledovala svoje nekoliko obledelo lice in se pogovarjala sama s seboj.

„Šarlota, to si ti? Takšna si danes po tej noči? In nič nisi sanjala lepega? In nič se nisi izpremenila? Ali niso poteze okoli oči nekako bolj resne? Ali niso kodrčki nekoliko bolj neurejeni in razsvalkani? Najbrž si nemirno spala? Vidiš, takšna je zjutraj Šarlota, če prejšnji večer . . .“ Stresla je z glavo, da so se vsuli kodri na vse strani, ogrnila je haljo in stopila k oknu. Res, spodaj na dvorišču je je že čakala vsa kurja družina kakor vsako jutro, vse čipke in piške, race in goske, s petelinom in malim belim purančkom, ki je ostal sam od svojega gnezda in se tako tuje počutil sredi te velike družine. Dva hlapca sta napregala konje, da oditeta v gore po les. Pes Pik je skakal okoli konj in se veselil svojega gozdnega izleta.

„Tako pridem“, je zaklicala Šarlota svoji družini in se hitela oblačit. Čez nekaj časa je že stala na dvorišču sredi svoje družine in vsipala iz velikega peharja zrnje med nemirno perjad. Pik je pritekkel preko dvorišča in skakal okoli nje, da se je kurja družina nevoljno razpršila.

„Pik! Pik!“

Odšla je na vrt in gledala po poti proti drevoredu. Stal je mirno v polnem solnčnem sijaju, kakor da resno premišlja o tem, kar se je sinoči v njem dogodilo.

„Tam prihaja . . .“

Videla ga je v mislih, kako prihaja s knjigo v roki, s sklonjeno glavo, z zamišljenimi koraki.

Natrgala je nekaj rož in odhitela v hišo, da se pripravi na njegov prihod.

II

Sebastijan je stopal skozi majsko jutro in čutil v srcu vso resnico nenadne izpremembe. Ko je prišel prejšnji večer domov, se je poglobil v knjigo in skušal pregnati nemirne misli. Mati ga je gledala s skrbjo, kakor vse zadnje dni, ko je bil tako molčeč in zamišljen. Vstal je in odšel pred hišo, kjer je stal dolgo oprt ob vrtno ograjo in poslušal šumenje reke, ki se je valila proti dolini.

„Šarlota! . . .“

V prsih je čutil bolečino, ki mu je razjedala zdravje, in se je zavedal, da je v nji vzrok vse njegove slabosti. Sicer bi se ne bil vrnil domov. Ostal bi bil v hiši barona Zoisa in užival prosvetljeno učenost njegovih knjig. Tam, se mu je zdelo, je njegov pravi dom in užival je najvišjo slast, kadar se je zvečer razpredal pogovor o velikih vprašanjih, ki so

pretresala svet. Kakšno mračnjaštvo je vladalo v Evropi, preden so jo razsvetlile nove misli prosvetljenosti, ki zdaj zmagoslavno osrečujejo človeštvo. On sam je mislil, da bo postal duhovnik. Celo o samostanu je sanjal, ko je videl delavno celico patra Marka, kjer je bilo nabrane v knjigah toliko učenosti. Takrat se je prvič zavedel, da človek ni sam sebi namen, ampak da mora služiti drugim z vsem svojim delom in z vsemi močmi. In tudi to je spoznal, da je slovenski jezik vreden spoštovanja in da je treba v njem pisati knjige, ki bodo ljudstvo prosvetlile. Za vse to je največ prilike v samostanih, kjer so biblioteke in časa dovolj, da se ustvarjajo velika dela. Toda dvomil je o vrednosti samostanskega življenja. In ko so začeli zapirati samostane, je s polnim srcem pritrjeval tej modri cesarski odredbi. Takrat se je seznanil s pesnikom Antonom Linhartom. Občudoval je njegovo pesniško nadarjenost, zgodovinsko učenost in jezikovno spretnost. Zdelo se mu je, da bi tudi on moral stopiti v krog onih ljudi, ki so se zbirali v hiši barona Zoisa in posvetili svoje moči pesništvu in učenosti. Čutil je v svojem srcu nemir, kadar so govorili o potrebi kranjskih knjig, kakor da je on poklican, da izvrši to veliko delo. Tako je prišel v družbo barona Zoisa, ki mu je poskrbel mesto v deželni pisarni. Tam sta skupaj delala z Linhartom. Medtem, ko je prijatelj Anton ustvarjal svoje zgodovinsko delo, je on iskal drugega polja, kjer bi pokazal svoje sile. Mislil je, da je narodu potreba predvsem zdrave filozofije, onih novih misli, po katerih se je preobrazilo stari svet, do najnovejšega časa tako mračnjaški in okostenel. Dolge večere sta slonela skupaj pri svojih sklepih in načrtih. Toda dočim je Linhartovo delo hitro rastlo, ni on prišel od svojih osnutkov in v poznih nočeh je pisal le svoj dnevnik, ki je bil izpoved njegovega srca. Skoraj zavidal je prijatelja zaradi njegove izredne zmožnosti, ko je vsipal dovtipe v trenutnih verzih in razreševal najtežja vprašanja z voltairjevske duhovitostjo, ki se je izražala v točnosti misli in jasnosti sloga. Ni mu bilo tuje skoraj nobeno ime francoskih modrijanov od Montesquieuja do grofa Holbacha, citiral je pesnike in mislece v vseh jezikih in jih za zabavo skušal podati v domači besedi, govoril je o dramah in gledališču, poznal je zgodovino narodov in preteklost domače zemlje, vedel je za slavna imena sodobnega sveta, ki so se svetila v delih iz Pariza in Prage, z Dunaja in iz Nemčije. Sanjal je o operah in baletih, o komedijah in melodramih in napovedoval novo dobo umetnosti, ki bo odpravila vse, kar je starega, in napolnila mesta z novim življenjem.

„Stara mestna obzidja padajo,“ je govoril z ognjem svetega navdušenja, „mesta rastejo in se združujejo z okolico, v njih se dvigajo novi

hrami umetnosti, svobodne muze, oproščene cerkvenih okov, plešejo zopet svoboden ples okoli svojega ljubljenca Apolona, blagodejno solnce francoske prosvete sije nad Evropo — versko mračnjaštvo se umika, znanost in umetnost sta zopet svobodni, vladarji sami jima izkazujejo najvišjo naklonjenost, mesta in gradovi so prava svetišča novega velikega boga, ki se imenuje prosvetljeno človeštvo. Cerkev sama se je odrekla stoletnih zmot in stopila v službo resnice. Nov vek prihaja, dragi moj, to je nova pomlad, pomlad narodov.“

Sebastijan je zavzet poslušal te veličastne hvalospeve svobodi in prosveti. In v srcu se mu je oglašalo vprašanje:

„S čim pa naj jaz pripomorem k temu splošnemu preporodu? Kaj je nam predvsem potrebno?“

Baron Zois mu je rekel nekoč: „Tudi vi se morate lotiti dela, vi, sanjarski Rousseau. Potrebujemo vas. Ali misleci zato pišejo svoja dela, da bodo v deželi kranjski večno nepoznani? Ali smo zato med najbogatejšimi deželami na svetu, da bomo duševno najsiromašnejši? Odločite se, kaj vam bolj ugaja: modrost ali umetnost. Obe sta nebeški hčerki, da govorimo s starimi filozofi. Velik je, kdor je združil obe — a da se služiti tudi samo eni. Naš Blejec Kumerdej se je posvetil samo jezikoslovstvu. Dolgočasna, a potrebna reč. Bolje bi bilo, ko bi bil postal svečenik svete pedagogije — seveda, ko bi imel dovolj knjig in služabnikov — in oblasti. Žalibog, da nismo vsegamogočni. Naš Kamničan Japelj je zelo zmožen mož, je pesnik, čeprav cerkveni, in učenjak, zanimajo ga celo slovanski jeziki in ni brez talenta za slovniške posebnosti. Naš Radovljičan Linhart je za vse poraben: od deveterih muz je služil doslej trem — morda bo svojo službo še izpopolnil. Kakor vidite, jih čaka še šest. Tam ob Sori so ljudje nadarjeni prav tako kakor ob Savi in Bistrici. Treba je samo okusa, spoznanja, odločnosti. Ne moremo čakati samo drugih, sami moramo ustvariti, kar potrebujemo. Vi radi filozofirate, a samo v mislih. To ni dobro. Božanske misli človeškega duha morajo na papir, da postanejo skupna last vseh, ki so željni prosvetljenosti. Teh je v deželi kranjski mnogo, a manjka njih, ki bi jo širili . . .“ Tako je govoril baron in gledal z ostrimi očmi v Sebastijana, kakor da hoče prodreti na dno njegove duše. Te besede so Sebastijanu dolgo odmevale v srcu in odlomki v njegovem dnevniku so se množili. Samo odlomki, kajti mladi studiosus ni zaupal samemu sebi. „Rousseau“ je rekel baron. Zaradi njegovega samotarjenja. Poznal je tega misleca in se v dolgih nočeh razveseljeval nad globokimi mislimi njegovega „Emila“ in „Izpovedi savojskega vikarja“. Bil je sam v sebi razdvojen in v tem je bil vzrok njegove neodločnosti. Čutil je v sebi kipenje misli

in borbo dveh svetov. Ne le, da ni našel besedi, s katerimi bi izrazil te misli, ampak tudi misli same so mu bile nerazumljive in so bežale pred njim, preden jim je mogel najti oblike. Nezasodovoljen sam s seboj je iskal jasnega odgovora na nešteto vprašanj, ki so ga obdajala tem bolj, čim bolj je skušal nanje odgovoriti s kratko besedo. In vendar se je zdelo, da so veliki duhovi sodobnega sveta na vse odgovorili tako jasno, da je treba samo sprejeti njihove odgovore in jih podati v domačem jeziku. Da je treba? Komu? Gospodi ali kmetom?

S tem vprašanjem se je vrnil domov, ko se mu je zdelo, da je potreben počitka in samote. Obljubil je baronu, da se bo doma lotil dela. In res se ga je lotil, a namesto božanskih misli vsegavedne modrosti, so polnili papirje slavospevi domači zemlji, pesmi, ki so se same prerivale iz srca in razmišljanja o skrivnostih, ki jim je čutil odgovore na dnu svoje duše. Pisal je o tem svojem delu prijatelju Linhartu v Ljubljano, ki ga je potrdil v dobri veri, da je na pravi poti do one blaženosti, ki je bila življenjski cilj vseh velikih mislecev.

Njegov dom je bil skromen. Od nekdanj je bil ozko združen z bližnjo cerkvijo, kajti vsi njegovi predniki so bili v cerkveni službi. Tudi njegov oče, ki je umrl ob času, ko se je on vrnil iz latinskih šol. Na podstrešju in v hiši na polici so bile shranjene stare knjige, ki so zašle sem kot dar starih duhovnikov, poslavljajočih se od sveta. Na nekaterih izmed njih so bili še čitljivi podpisi nekdanjih dušnih pastirjev, katerih imena so bila vklesana v njihovih nagrobnih spomenikih na vaškem pokopališču. Stoletja so bila zapisana v njih. Same pobožne cerkvene knjige, pridige in pesmi, v okornem starinskem jeziku, kakor so jih ustvarjali njihovi pisci, vneti za slavo božjo in zveličanje preprostega ljudstva. Njegova mati je z vnemo prebirala te knjige in se spominjala imen, ki so bila napisana na njih. Pomnila je mnogo dogodkov in oseb, ki jih je ohranila v spominu, kakor so o njih sporočali stari ljudje. Sebastijan je spravil vse knjige v red in jim pridejal one, ki jih je prinesel s seboj. Tako sta se na polici združila dom in tujina. Velika razlika je bila med njima. Tu sveta preprostost verske gorečnosti, tam vznesena vsegavednost razumskega spoznanja. Kot da je nekaj tujega prišlo med te zastarele stene.

Pohajal je po polju okoli doma in se poglobljal v vprašanja, ki so zahtevala odgovorov. Hotel je presenetiti dobrega barona s posebnim delom o vzgoji otrok. Smilili so se mu otroci, ki jih je mučil vaški šolmašter po novi metodi in starem načinu, da so sprejemali vase prve začetke proslavljene prosvete. Zdelo se mu je, da bi moral postati vzgo-

jitelj in podati zgled nove vzgoje, ki naj ustvari srečnega človeka. Pisal je o tem prijatelju Linhartu, ki je z navdušenjem pozdravil njegove načrte.

Kmalu nato se je pripeljal skozi vas sam baron Zois v lepi dvo-vprežni kočiji. Hotel je videti sorškega samotarja in se razgovoriti z njim o uspehih njegovega pisateljevanja. Mati je z velikim spoštovanjem pozdravila visokega gosta in smatrala za veliko čast, ko je stopil baron v njihovo preprosto hišo. Barona je zanimalo vse: stare slike, orodje, knjige. Bil je poln pohvale in dobrohotnih dovtipov. Svojega mladega prijatelja je povabil s seboj. Hotel se je ustaviti na pristavi.

„Ali niste še znani?“ se je čudil, ko se je Sebastijan obotavljal, „vi filozofski samotar! Ali ne poznate Šarlote?“

Sebastijan je poznal le od daleč pristavo in prebivalce, ki so včasih prebivali v njej. Nikdar ni bilo prilike, da bi se bil z njimi sešel.

„To so prijazni ljudje, naši ljudje“, je rekel baron, ko je Sebastijan prisedel.

Kočija je zdrčala proti pristavi. Po polju so postajali ljudje in gledali.

„Gospoda se pelje!“

Baron se je oziral po veličastnih vrhovih okrog doline in rekel: „Lepo je tu pri vas! Prava pokrajina za rousseaujevske sanjače. Zato vas ne mika Ljubljana. In tudi s pismi ste skopi. Gotovo mnogo delate.“

„Delam“, je odgovoril Sebastijan z nekako negotovostjo, ki je izražala dvom v njegovi besedi. „Mislim na večje delo o šoli in vzgoji.“

„Prav to, kar najbolj potrebujemo“, je rekel baron. „Poglejte to ljudstvo, ki mu je treba vsega, ker mu doslej niso še ničesar dali. Lahko mu postanete vzgojitelj. Samo ne preveč premišljati! Zanj ni treba visoke modrosti, najprej mu dajmo tega, česar najbolj potrebuje. Pouka za delo in življenje!“

„To delo je izvršil že otec Marko, ko je napisal ‚Kmetom za potrebo in pomoč‘.“

Baron se je zasmel.

„Tudi to je bilo potrebno, čeprav je mnogo grešil, kar se jezika tiče. Vi mislite na kaj višjega, lepšega? Jaz tudi — samo ne pozabimo, da se moramo približati ljudstvu.“

„Z jezikom je težava — vsega nam manjka“, je pripomnil Sebastijan.

„Učiti se je treba“, je odgovoril baron. „Tu, pri teh ljudeh, tu je šola za vas.“

Pridrdrali so do pristave, kjer je nenadni poset napravil precej razburjenja. Najprej je prihitel na dvorišče gospodar, ki je barona po-

zdravil z vso gorenjsko prisrčnostjo. Tik nato sta stopili iz hiše teta Amalija in Šarlota, nemalo presenečeni nad nepričakovanima gostoma; iz zadrege ju je rešil baron, ki je takoj po pozdravu šaljivo pripomnil: „Kako živite tu pri vas, da se niti najbližji sosedi ne poznate!“

Predstavil je Sebastijana kot svojega dobrega znanca in učenjaka, ki bo delal čast svojemu rodnemu kraju.

„Saj to je ravno,“ je pripomnil gospodar, „da se poznamo samo od daleč. O gospodu gre med kmeti glas, da je zelo učen in zato samotar. To je zelo nevarno, če pomislite, da ljudje še vedno verujejo v črnošolce, ki znajo tudi točo delati. Zato nam je drago, da se spoznamo.“

„Vidite, vidite!“ je rekel baron. „Namesto toče jim pošljite solnce prosvete, kar bo sreča za nje in za vas.“

Odšli so v hišo, kjer se je pogovor razvijal o letini in trgovini, o žagah in fužinah, dokler se elegantni baron ni spomnil, da je tak pogovor za ženske dolgočasen in ga je prekinil z nenadnim vprašanjem: „In vi, gospodična Šarlota, kaj je z vami?“

Šarlota je trenutno zardela, kajti baron Zois je bil dvainštiridesetleten mož, še neoženjen, elegantne zunanosti in finih manir.

„Tudi ona ima svojo družino!“ je odgovorila teta Amalija namesto nje. „Vse dvorišče in vrt — to je njeno kraljestvo.“

„In drugo kraljestvo?“ je vprašal baron. „Recimo kraljestvo poezije, umetnosti? . . .“

Nastal je molk.

„Vidite, tu imate učitelja,“ je nadaljeval baron, ki je hipno prišel na to misel, „uršulinska šola ni dovolj, to je vendar le samostan.“

„Saj sem že mislil . . .“, ga je prekinil gospodar. „Danes brez francoščine ne gre.“

„Pa tudi kranjščina, kranjščina, tudi ta je za ženske“, je rekel baron. „Tudi ta mora imeti pri nas svojo veljavo.“

„No, no“, je ugovarjal gospodar. „To že znamo.“

„Znamo in ne znamo. Večno ne bomo od drugih živeli . . .“ je rekel baron in motril Šarloto, ki je z veselim smehom prikrivala svojo zadrego.

„Torej“, je vzkliknil baron in se ozrl na gospodarja.

„Jaz bi prosil gospoda,“ je rekel gospodar, „koristno ji bo. Na zimo pojde v mesto. Vsak dan par ur učenja ne škodi.“

„Prosim“, je rekel Sebastijan, ki ga je šele konec pogovora prebudil iz raznih misli.

„Koj jutri začnita“, je pripomnila teta vidno zadovoljna s to nenadno izpremembo, ki bo prinesla novega življenja na samotno pristavo.

„Dobro,“ je rekel baron, „bil sem namenjen po drugih poslih, a vidim, da moram poleg vsega vršiti vedno in povsod tudi svoj postranski poklic. Ko se pripeljem drugič, bom prevzel vlogo nadzornika, da bomo videli uspehe.“

„Dobro, gospod baron,“ je pripomnila Šarlota z veselim smehom, „povabim vas. Torej jutri, gospod učitelj.“

„Prosim“, je odgovoril Sebastijan.

Baron se je poslavljajal. Hotel je biti do večera v mestu. Povabil je zopet Sebastijana s seboj in ko je kočija drdrala po dolgem orehovem drevoredu, mu je rekel:

„Mislim, da bo vam to zelo koristno zaradi družbe. Samota ni dobra za mladega človeka. Tudi za svoje delo boste dobili novih misli. Vzgoja ženstva je važno vprašanje našega časa. Sicer ne pozabite, da je misel glavna stvar. Ne bodite preveč učenjaški in učiteljski. Lepo posestvo, lepo posestvo“, je pripomnil nato, ko je gledal po polju, ki se je razgrinjalo ob obeh straneh drevoreda.

Pripeljala sta se do vasi, kjer je Sebastijan izstopil.

„In delajte pridno“, mu je naročal baron v slovo.

Kočija je zdrčala po cesti proti dolini in Sebastijan je dolgo gledal za njo, kakor da si hoče razjasniti, kaj je pomenil ta baronov poset.

Tako je prišel Sebastijan na pristavo. Nosil je s seboj „Emila“, ki sta ga čitela s Šarloto, poglobljajoč se v njegove čudovite misli, ki so odpirale obema nov svet prirode, sreče in ljubezni. Tako so potekali dnevi vse do tega cvetočega maja, ki ju je objel s svojo čarobno silo, dokler se ni v opojnem večeru obema razodela najtišja skrivnost.

Dolgo je stal tako ob vrtni ograji in poslušal šepetanje večera, ki je venomer ponavljal čudnolepo pravljico iz starega drevoreda . . . „Šarlota, Šarlota.“

Ko se je vrnil v hišo, je še pozno v noč slonel ob mizi in se boril s svojimi mislimi. Skušal je napisati vso svojo izpoved, toda ostalo je na papirju le nekaj stavkov, ki so se mu iztrgali iz srca kot nejasni odgovori na prežeča vprašanja, ki so polnila pomladansko noč.